

Behovet av byggforskning har kanske aldrig varit större

Fel, brister och skador är återkommande problem inom byggbranschen. Förutom att det leder till konflikter, ineffektivitet, misstro och resursslöseri kostar dessa problem i storleksordningen 100 miljarder per år enligt en tidigare kartläggning (Boverket, 2018:36). Dessa problem är inte nya och rapporterna *Skärpning Gubbar!* (SOU 2002:115), *Sega Gubbar?* (Stadskontoret, 2009), *Vägar till förbättrad produktivitet och innovationsgrad i anläggningsbranschen* (SOU 2012:39) och *Sund konkurrens i byggbranschen – en forskningsantologi* från 2020 (Byggföretagen, 2020) är fyra av de otaliga rapporter som skrivits de senaste 25 åren som pekat på samma problem.

Nu skriver vi år 2026 och många av problemen finns dessvärre kvar. Samtidigt har branschen en situation där *Det brinner i knutarna!* enligt en debattartikel av professorerna Tina Karrbom Gustavsson och Anna Kadefors (Fastighetsnytt nr 3, 2025). Våra offentliga beställare står inför omfattande investeringar när det gäller försvar och beredskap, utbyggnad och uppgradering av energi- och transportinfrastruktur, utbyggd kriminalvård och åtgärder för klimatanpassning. Till denna redan långa att-göra-lista ska läggas kommunala investeringar i renovering av ledningsinfrastruktur och bostäder i miljonprogrammet, samt regionernas investeringar i hälso- och sjukvård. Det är alltså många stora, komplexa och kostsamma investeringsprojekt och program som ska initieras, organiseras, upphandlas, ledas och styras den närmaste tiden. Flera av dessa projekt kommer vara så unika och omfattande att de bäst kan beskrivas som megaprojekt, vilket ställer särskilda krav på såväl organisering som finansiering och ledarskap. Poängen som Karrbom Gustavsson och Kadefors lyfter är att samtidigt som det är mycket kring dessa projekt som är osäkert – osäkerhet ligger som bekant i projektens natur – är det en sak som redan nu går att säga med säkerhet: såväl de enskilda projekten som den sammantagna mängden av projekt kommer att ställa mycket höga krav på beställarnas kapacitet och kompetens.

Frågan är hur dessa beställare, där många är underdimensionerade och där några är relativt oerfarna när det kommer till att hantera så här stora volymer av komplexa bygg- och anläggningsprojekt, ska bygga upp tillräcklig kapacitet och kompetens. Som vi ser det är risken överhängande att många projekt startas med dåliga förutsättningar och med kostnadsökningar, konflikter och bristfällig kvalitet som oundvikliga konsekvenser.

Initiativ har avlöst varandra

I syfte att förbättra effektivitet, minska kvalitetsbrister och öka innovation har ett flertal initiativ tagits genom åren, såväl relaterat till anläggning som till hus. Här beskrivs några av initiativen:

FIA (Förnyelse i anläggningsbranschen) var ett branschgemensamt initiativ 2003 med syftet att samla hela anläggningsbranschen och nå ökad effektivitet, högre kvalitet, lägre kostnader och ökad lönsamhet. Det skulle ske genom bättre samarbete mellan branschens aktörer, bättre incitament på

forskning och kompetensutveckling, effektivare spridning av kunskap och en mer positiv bild av branschen (Sveriges Bygguniversitet, Renodlad beställarroll – en förstudie, TRV 2013/56184). Efter Trafikverkets bildande 2010 initierades ett flertal interna satsningar, bla ett *produktivitetskontor*, *projektet PIA – Produktivitets- och innovationsutveckling i anläggningsbranschen*, och satsningen på *Renodlad beställarroll*. Trafikverket har även uppdraget att driva och finansiera forskning och innovation relaterat till transportområdet med syftet att bygga upp ny kunskap och utveckla nya lösningar. Budgeten har legat på i storleksordningen 500-600 miljoner kronor/år.

Även hussidan har agerat. Efter den uppmärksammade kartläggningen av fel brister och skador inom byggsektorn (Boverket, 2018:36) tog Boverket initiativet till en *Schysstare Projektkultur* där vägledning och guidelines för delaktighet och upphandling tagits fram i samarbete med bla Upphandlingsmyndigheten. De fem statliga byggherrarna Fortifikationsverket, Statens Fastighetsverk, Riksdagsförvaltningen, Specialfastigheter och Akademiska hus ingick i initiativet *Samverkansforum* för statliga byggherrar och tillsammans initierade de 2015 projektet *BIM i staten*. Syftet var bla. att öka effektivitet och kvalitet genom att dra nytta av digitaliseringen genom att skapa en gemensam strategi, standardisera arbetet med BIM och främja öppna standarder (BIM Alliance, Strategi för BIM i förvaltning och projekt, 2018).

Branschgemensamma initiativ som *CMB*, *IQ Samhällsbyggnad* och *Samhällsbyggandets regelforum* arbetar också med frågor kring ökad effektivitet, kvalitet och innovation. Ett flertal initiativ har också tagits av branschens aktörer för att förebygga och motverka olika problem med koppling till osunda affärsrelationer; *Rättvist byggande*, *Nätverket för seriösa byggare*, *Sunda byggen*, *Fair Play Bygg*, *Håll Nollan* och *Bankinitiativet* är några aktuella exempel.

De strategiska innovationsprogrammen som finansieras av Vinnova, Formas och Energimyndigheten och som initierades via agendor 2012 är ytterligare exempel. Ett par SIP:ar med direkt bäring på byggbranschen är *Smart Built Environment* och *InfraSweden*. Bland de mer långsiktiga finansiärerna för ökad effektivitet, säkerhet och innovation inom byggandet finns *SBUF*, *Svenska Byggbranschens Utvecklingsfond*.

Även akademien har spelat en viktig roll i många initiativ, ofta i samarbete med finansiärer och behovsägare. På 2000-talet fanns nationella forskningsprogram som *Competitive Building*, med fokus på effektivitet och konkurrenskraft och *IT Bygg & Fastighet* med fokus på digitalisering. På 2010-talet kom *E2B2* med fokus på energieffektivt byggande och boende. På senare år kan de Formasfinansierade nationella forskningsmiljöerna *ProcSIBE*, med fokus på upphandling och innovation, och *SIRen*, med fokus på renovering, nämnas. Forskningsprogrammen genererar en stor mängd enskilda projekt som vart och ett skapar sina egna nätverk och sprider sina resultat.

Av exemplen ovan, som på inget sätt är en heltäckande redogörelse av initiativen som tagits sedan 2000-talets början, går att utläsa några mönster:

- Många av initiativen har karaktären av projekt, dvs de är tillfälliga. Samtidigt vet vi att förändring och kunskapsutveckling tar tid vilket innebär att förändring kräver långsiktiga aktörer och långsiktiga resurser/finansiering;
- många av initiativen är näringslivsdrivna och/eller har krav på medfinansiering. Inte sällan är medfinansieringskravet minst 50 %. Samtidigt vet vi att branschen är fragmenterad och består av många olika kommersiella intressen och särintressen. Frågor som är viktiga ur ett bredare samhällsperspektiv har då svårt att attrahera medfinansiering och får ingen forskningsbaserad genomlysning, samtidigt som forskning som intresserar och finansieras av aktörer med starka särintressen är svår att bedriva oberoende, vilket pekar på behovet av statlig finansiering av byggforskning;
- initiativen på anläggningssidan har en gemensam nämnare i Trafikverket. Trafikverket har här en central roll som sammanhållande och kunskapsspridande aktör av utvecklingen på anläggningssidan i egenskap av att både vara en stor nationell beställare, ägare och förvaltare av transportinfrastruktur, dvs nationell behovsägare, och en betydande forskningsfinansiär;
- initiativen på hussidan är många och här saknas den sammanhållande och kunskapsspridande nationella aktören – den långsiktiga nationella behovsägaren och betydande forskningsfinansiären – som anläggningssidan har i Trafikverket.

Bygga kapacitet och kompetens framåt

Den nödvändiga transformationen av byggbranschen – från behäftad av fel, brister och skador, till långsiktigt hållbar, konkurrenskraftig och jämställd – förutsätter samordnade utvecklingsinsatser med utgångspunkt i ett övergripande samhälls- och branshperspektiv. Vårt förslag består av två ömsesidigt beroende delar: 1) ***skapandet av ett långsiktigt och oberoende branschöverskridande utvecklingsprogram*** och 2) ***finansiering till oberoende byggforskning***. Med hänsyn till de utmaningar som samhället står inför och som beskrivs ovan, bör programmet inledningsvis ha fokus på ledning av stora komplexa byggprojekt, men långsiktigt omfatta utvecklingen av hela byggsektorn. Boverket, i samarbete med Upphandlingsmyndigheten och de stora statliga beställarna, bör ha en viktig och självklar roll i branschutvecklingsprogrammet. Men goda branschsamarbeten räcker inte, transformationen förutsätter också att ny evidensbaserad kunskap kontinuerligt tillförs systemet. Det kräver i sin tur satsningar på oberoende byggforskning som kan ta sig an frågor med ett bredare samhällsintresse.

Här står vi, Sveriges Bygguniversitet (SBU), redo att fortsätta vara byggbranschens självklara akademiska samarbetspartner. SBU är den institutionella infrastrukturen där de fyra stora tekniska lärosätena (Chalmers, Luleå tekniska universitet, Lunds tekniska högskola och KTH) tillsammans utvecklar och driver svensk byggforskning och byggutbildning framåt. Samtliga fyra rektorer (eller

motsvarande) har vid årsskiftet 2025/2026 skrivit under avtalet för ytterligare 3 år av nära samarbete inom SBU. Dessutom har SBU stöd av ett mycket starkt och kompetent externt råd med representanter för forskningsfinansiärer, privata och offentliga byggherrar, branschorganisationer, konsulter, installatörer, entreprenörer och myndigheter. Även andra lärosäten med byggforskning och byggutbildning, som tex Linköpings universitet, Uppsala universitet och Högskolan i Jönköping medverkar i SBU:s temagrupper och vid den årliga högskolekonferensen. SBU är alltså fortsatt en stark röst och infrastruktur för byggforskningen och byggutbildningen i Sverige. Tillsammans bygger vi Sverige!

2026-01-29

Styrelsen och koordinator i Sveriges Bygguniversitet (SBU)

Genom koordinator Tina Karrbom Gustavsson